

जिल्हा रेशीम कार्यालय बीड.

- टिपणी - बीड अवर्षनप्रवन क्षेत्र असलेला महाराष्ट्रातील एक कमी पर्जन्यमान असलेला जिल्हा असून जिल्हयाची २००१ च्या जनगणने नुसार २१,६१,२५० लोकसंख्या आहे. एकुण लोकसंख्येच्या ४३.६३% लोकांचा उदरनिर्वाह शेतीवरील मजुरीवर अवलंबुन आहे. निसर्गाच्या लहरीपणामुळे व ऋतुमानातील बदलत्या वातावरणामुळे शेतीउद्योग घोक्यात चालला आहे. शेतीमधील पारंपारीक पिक उत्पादनामधील फटका तसेच पिक पध्दतीत वातावरणानुसार करावे लागणारे बदल व त्यासाठी होणारा प्रचंड खर्च या सर्व बाबीवर जर शेतकऱ्यांना समर्थपणे मात करावयाची असेल व जिल्हयातील ग्रामीन लोकांची मजुरीसाठी होणारी सततची भटकंती, उपलब्ध कमी पाण्याच्या साठयामुळे शेतकऱ्यांचे कामासाठी होणारे कुटूंबाचे स्थलांतर या अडचणीवर मात करण्यासाठी तर रेशीम शेती उद्योगा शीवाय दुसरा चांगला पर्याय नाही.
- हवामान :- बीड जिल्हयाचे हवामान कारडे असून सरासरी पर्जन्यमान ७३४ मी.मी. असून हिवाळ्यातील तापमाण १२.४ अंश सेल्सीअस ते उन्हाळ्यातील तापमाण ४३.५ अंश सरासरी तापमान २६.५ अंश सेल्सीअस आहे.जिल्हयाचे हवामाण हे तुती लागवड व रेशीम कीटकसंगोपणास अत्यंत उपयुक्त व फायदेशीर आहे
- जमिन प्रत :- तुतीची लागवड कोणत्याही मध्यम /हलकी /भारी चांगला निचरा होण्याच्या जमीनीत केली जाते.जमीनीचा सामु ६.५ असल्यास तुती पाल्याचे अधिक उत्पादन होते.
- जिल्हयातील आर्थिकदृष्ट्या महत्वाचे पीके:- जिल्हयात ऊस,कापुस, हे नगदी पिके घेतली जातात. तर खरीप हगांमात ज्वारी,बाजरी,तुर,उडीद,मुग,सोयाबीन ई. पीके घेतली जातात तसेच रब्बी हंगामात ज्वारी,गहु,हरबरा,करडई,सुर्यफुल ई.पीके घेतलीजातात. मुख्यत्वे ज्वारी हे पीक घेतले जाते.
- तुतीच्या झाडाची लागवड एकदा केल्यानंतर त्यापासून १४ वर्षांपर्यंत पाल्याचे उत्पादन घेउन रेशीम कोषांचे उत्पादन केले जाते.
- रेशीम पिक कमी कालावधीचे असल्यामुळे २५ ते ३० दिवसात एक पीक पुर्ण होते. शेतकरी वर्षातुन पाण्याच्या उपलब्धते नुसार ३ ते ६ पिके घेतो.पारंपारीक पिक पध्दतीमध्ये हे शक्य होत नाही. तसेच ऊसाच्या तुलनेत पाणीही ४ पट कमी लागते.
- या उद्योगामध्ये असणारे तंत्रज्ञान सोपे, सुलभ असल्याने उद्योग कोणीही व कोणत्याही वयोगटातील स्त्री-पुरुषांना करता येणे सहज शक्य आहे.
- हा उद्योग सुरु करण्यासाठी जास्त खर्च लागत नाही. या उद्योगातून उत्पादित झालेल्या कोषाना राज्यात हमी बाजारपेठ उपलब्ध असून शासना मार्फत कोष खरेदी केली जाते. त्यामध्ये शेतकऱ्यांना तोटा सहन करावा लागत नाही. शिवाय शेतकऱ्याने शासनास कोष विक्री करण्याबाबत सक्ती केली नसल्याने हल्ली शेतकरी APMC जालना,परभणी येथील खुल्या बाजार पेठेत तसेच खाजगी व्यापाऱ्यांना कोष विक्री करून भरपूर पैसा कमावीत आहेत.काही शेतकरीतर त्यांनी उत्पादीत कलेल्या कोषांना ज्यास्तभाव मिळण्या करीता कर्नाटक राज्यातील रामनगर येथील खुल्या बाजारपेठेत कोषांची विक्री करून अधिक नफा कमवत आहेत.आतातर बीड येथील APMC मध्ये कोषांची खरेदी विक्री सुरु होत आहे त्यामुळे शेतकऱ्यांना आपला उत्पादीत झालेला कोष बीड येथेच विक्री करता येणार आहे.महाराष्ट्रात नविन अंटोमॅटीक रिलींग मशीन तसेच मल्टीएन्ड रिलींग मशीनची उभारणी होऊन त्यामध्ये रेशीम धाग्याची निमीर्ती होत आहे.त्यामुळे महाराष्ट्रात सुध्दा आता रेशीम कोषांना चांगला दर मिळत आहे. रेशीम धाग्याची मागणी पेक्षा उत्पादन कमी असल्यामुळे रेशीम कोषांची चांगल्या दराने विक्री होते.
- रेशीम उद्योग करण्यासाठी काही बाबीची मुख्यत्वे पुढीलप्रमाणे गरज गरज असते. तुतीची लागवड (बाग) तुती पाला उत्पादन करणेसाठी, रेशीम किटकांची रोग विरहीत अंडी, किटक संगोपन गृह व साहित्य. कौशलत्य पुर्ण मनुष्यबळ ई. या सर्व बाबीसाठी सुध्दा शेतकरीस्तरावर जास्त खर्च किंवा भाग भांडवल लागत नाही.जिल्हा रेशीम कार्यालया मार्फत रेशीम विकास व विस्ताराचे काम केले जाते व सोई सवलती दिल्या जातात तसेच मोफत तांत्रिक मार्गदर्शन केले जाते.

- रेशीम विकास योजनेस महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण योजने अंतर्गत तीन वर्षा करीता १.०० एकर तुती लागवडी साठी , तुती बाग व्यवस्थापन, रेशीम किटक संगोपन व रेशीम किटक संगोपन गृह उभारणी करीता अकुशल व कुशल कामा साठी एकुण रु.३३५७४०/- शेतकऱ्यास देण्यात येतो त्याचा तपशिल खालील तक्त्या प्रमाणे
- मग्नारोहयो वर्ष निहाय अकुशल कुशल तपशिल -

अ. क्र	तपशिल	प्रथम वर्ष		द्वितीय वर्ष		तृतीय वर्ष		एकुण		
		अकुशल	कुशल	अकुशल	कुशल	अकुशल	कुशल	अकुशल	कुशल	एकुण
१	तुती लागवड	६९९३६	४११६०	४९६००	१०२८५	४९६००	१०२८५	१६९१३६	६१७३०	२३०८६६
२	किटकसंगोपणगृह	५२८२४	४९०५०	०	०	०	०	५२८२४	४९०५०	१०१८७४
३	नाम फलक	०	०	०	०	०	३०००	०	३०००	३०००
	एकुण	१२२७६०	९०२१०	४९६००	१०२८५	४९६००	१३२८५	२२११६०	११३७८०	३३५७४०

- सन २०१९-२० पासुन जिल्हा रेशीम कार्यालय व कृषि विभाग मार्फत पोकरा प्रकल्प (नानाजी देशमुख कृषि संजिवनी प्रकल्प) अंतर्गत योजनेमध्ये समाविष्ट असलेल्या गांवांना , तुती रोपवाटीका, तुती लागवड, किटक संगोपणगृह व किटक संगोपण साहित्य योजने करीता शेतकऱ्यांना रु.२२०२२९/- अनुदानाचा लाभ मिळत आहे. त्याचा तपशिल खालील तक्त्या प्रमाणे
- नानाजी देशमुख कृषि संजिवनी प्रकल्प (PoCARA) अनुदान तपशिल –

अ.क्र	तपशिल	एकक	मापदंड	अर्थ सहाय्याचे प्रमाण
			Unit cost	सर्वसाधारण
१	तुती रोपवाटीका तयार करणे	प्रति एकर	१५००००/-	११२५००/-
२	तुती लागवड	प्रति एकर	५००००/-	३७५००/-
३	किटकसंगोपण साहित्य पुरवठा	प्रति लाभार्थी	७५०००/-	५६२५०/-
४	किटकसंगोपणगृह बांधकाम	मॉडेल-१	१६८६३९/-	१२६४७९/-
		मॉडेल-२	९५०००/-	७१३९७/-
	एकुण			

- याव्यतीरीकृत पोकरा योजने अंतर्गत बाल्य किटकांच्या बागेची देखभालीसाठी मदत करणे ,बाल किटकसंगोपन साहित्य उपलब्ध करणेसाठी मदत करणे, मल्टीएन्ड रिलींग मशिन (१०बेसिन) उभारणी करणे साठी मदत करणे. अटोमॅटीक रिलींग मशिन (ARM)२०० एन्डस, रेशीम धागयाला पीळ देणारे यंत्र (४८०एन्डस) उभारणी, मास्टर रिलस आणि तंत्रज्ञ यांची सेवा पुरविणारे इ.घटकांचा रेशीम शेतकरी उत्पादक कंपनी / गटांना लाभ देता येईल.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन अंडीपुंजाच्या एकुण किंमतीवर ७५ % अनुदान देण्यात येते.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन शेतकऱ्यास रु.७५०/- विद्यावेतन देवुन रेशीम उदयोगाचे प्रशिक्षण देण्यात येते.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन रेशीम शेती अभ्यास दौन्याचे आयोजन करण्यात येते.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन रेशीम शेती शेतकरी मळाव्याचे आयोजन करण्यात येते.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन रेशीम कोष खरेदीवर अनुदान देण्यात येते.
- जिल्हा वार्षीक योजने मधुन रेशीम सुत उत्पादनावर अनुदान देण्यात येते.
- आत्मा च्या सहायाने शेतकऱ्यांना रेशीम प्रशिक्षण देण्यात येते .

- केंद्रीय रेशीम मंडळाचे ISDSI योजने मधुन तुती लागवड , किटक संगोपन गृह उभारणी, किटक संगोपन साहित्य खरेदी, चॉकी किटक संगोपन गृह उभारणी, रिलींग मशीन उभारणी ई. करीता अनुदान देण्यात येते.
- सन २०१४-१५ साला पुर्वी गावातील लोकांची मजुरीसाठी होणारी सततची भटकंती, उपलब्ध कर्मी पाण्याच्या साठ्यामुळे शेतक-यांचे कामासाठी होणारे कुटूंबाचे स्थलांतर या अडचणीवर मात करण्यासाठी सन २०१४-१५ सालापासुन जिल्हायातील काही शेतक-यांनी जिल्हा रेशीम कार्यालय बीड या कार्यालया मार्फत राबवल्या जाणाऱ्या महात्मा गांधी ग्रामीन रोजगार हमी योजना या कार्यक्रमा अंतर्गत तुती लागवड करून रेशीम कोष उत्पादन घेण्यास सुरुवात केली व रेशीम शेतीची कास धरली आणि पाहता पाहता बीड जिल्हा हा महाराष्ट्रात क्रमांक एकचा तुती लागवड , अंडीपुज वाटप व रेशीम कोष विक्री साठी प्रसिध्द झाला आहे.
- बीड जिल्हातील रेशीम उद्योगाची मागील वर्षा मधील वाटचाल :-

अनुक्र	वर्ष	तुती लागवड		संगोपन केलेले अंडीपुंज	कोष उत्पादन	सरासरी मिळालेले उत्पादन
	सन	शेतकरी	एकर	(लक्ष)	(मे.टन)	(लक्ष)
1	२०१४-१५	४५८	६७०	२.७३	१६३.७२	४९८.४७
2	२०१५-१६	६४८	९९२	२.६४	१६६.५	४४४.२९
3	२०१६-१७	६२६	८९५	२.८२	१५५.०	४९८.४
4	२०१७-१८	१०५४	११५८	७.०५	३३४.५५	७५९.८
५	२०१८-१९	१८०२	२०९४	६.१४	३६८.४	१११७.३
६	२०१९-२०	२३५२	२६०३	७.४७	५३२.९६	१५९८.९०
७	२०२०-२१	२७४५	२९३८	१०.४०	६५०.२९७	१९५०.८९
८	२०२१-२२	३५९३	३७८६	१३.३९	९१४.९२८	२८११.०२